

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Urška P E R E N I Č (Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani)

urska.perenic@ff.uni-lj.si

IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI U
SLOVENSKOJ PRIJEVODNOJ KNJIŽEVNOJ
KULTURI SREDINOM 19. STOLJEĆA: *JURAN I
SOFIJA ILI TURCI KOD SISKA* I OBLIKOVANJE
SLOVENSKOGA NACIONALNOG
IDENTITETA

Primljeno: 23. 6. 2019.

UDK: 821.163.42.09-2=163.6 Kukuljević Sakcinski, I.

Godine 1850. u knjizi *Dve igri za slovensko gledišče (Dvije drame za slovensko kazalište)* u slovenskom su prijevodu objavljene dvije ilirske/hrvatske drame, *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* (1839) i *Stjepko Šubić ili Bela IV. u Horvatskoj* (1841) Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. U raspravi najprije o crtavamo njihov položaj u širem kontekstu istodobnoga dramskog stvaralaštva na slovenskom jeziku, a zatim sužavamo pogled s (južno)slavenskih književnosti na dramska djela na slovenskom jeziku i promatramo položaj tih dviju drama u razvijajućem žanrovskom sustavu prijevodne dramatike gdje, kao modeli junačke igre, zauzimaju jedinstveno mjesto. Ponajprije se usredotočujemo na prvu igru, koja nije samo Kukuljevićevo najpoznatije djelo, nego se za nju općenito može reći da je na slovenskom prostoru bila bolje primljena. Više je razloga za to: specifične društveno-političke prilike, prepoznata društvena relevantnost turske problematike te pojedine sastavnice drame, pri čemu mislimo ponajprije na dramske likove i mjesto radnje te na njihov slavenski karakter. Sve nabrojeno omogućavalo je identifikaciju i nacionalnu emancipaciju. Nije moguće previdjeti ni žanrovske posebnosti narodne junačke drame koja je pomagala popuniti praznine u razvijajućem sustavu slovenske književnosti. Među ostalim dotičemo se i pitanja autorstva slovenskoga prijevoda koje otvara šire pitanje poimanja autorstva u 19. stoljeću.

Ključne riječi: prevođenje, prerađivanje, slovensko-hrvatski odnosi, turska problematika, junačka drama, Andrej pl. Auersperg, mjesto radnje, Andrej Likar, Zemaljsko kazalište

1. UVOD: DVE IGRI ZA SLOVENSKO GLEDIŠE IVANA KUKULJEVIĆA SAKCINSKOGA (1850) U KONTEKSTU ISTODOBNOGA DRAMSKOG STVARALAŠTVA NA SLOVENSKOME JEZIKU¹

Do 1850. godine, kada su Rozalija Eger i Janez Giontini u Ljubljani tiskali i objavili knjigu *Dve igri za slovensko glediše* u kojoj su prevedene, odnosno prerađene Kukuljevićeve drame *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* te *Stjepko Šubić ili Bela IV. u Horvatskoj*, stanje na polju slovenske dramatike bilo je, barem što se tiče književnih izdanja, relativno loše. U 19. stoljeću² tiskane su ove drame: *Varb: Komediya u dveh djanjih* (Čuvar: *komediya u dva čina*), prema engleskom predlošku D. Garricka koji je preradba Faganova francuskoga predloška *La Pupille* i koju je na slovenski jezik "prenio" Prešerenov suvremenik Andrej Smole (1840),³ *Divica Orleanska: Tragedija petih djanj s predigro* (*Djevica Orleanska: Tragedija u pet činova s predigrom*), koju je prema F. Schilleru na slovenski jezik "prenio" Jovan Vesel Koseski (1848), i *Mesinska nevesta: Tragedija* (*Mesinska nevjesta: Tragedija*) F. Schillera, također u prijevodu Jovana Vesela Koseskoga (1849). Godinu kasnije, 1850, Josip Drobnič je prema njemačkim književnim predlošcima A. von Kotzebuea "poslovenio" drame *Dvoboj: Vesela igra u enim delu* (*Dvoboj: Veseli komad u jednome dijelu*) i *Raztresenec: Vesela igra za gledališe* (*Rastresenjak: Veseli komad za kazalište*, Celje, J. K. Jeretin). Iz iste godine potječe i jedina izvorna slovenska drama s naslovom *Jamska Ivanka* domoljubnoga autora Miroslava Vilhara⁴ koji je knjigu objavio o svom trošku, a tiskao ju je ljubljanski tiskar Jožef Blaznik. Prevođenje odnosno prerađivanje⁵ prema stranim književnim predlošcima

34

¹ Rad je nastao u okviru istraživačkoga programa P6-0239 koji je sufinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost (Javna agencija za istraživačku djelatnost) Republike Slovenije iz državnoga proračuna.

² Iz razdoblja slovenskoga prosvjetiteljstva podsjetimo samo na komedije *Županova Micka* (1789) i *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* (*Taj veseli dan ili Matičekova ženidba*, 1790), koje su preradbe njemačkoga i francuskoga predloška *Die Feldmühle* Josefa Richtera i Beaumarchaisova *La Folle Journée, ou le Mariage de Figaro* te koje označavaju početak slovenske svjetovne drame.

³ Nije bila rijetkost da su slovenske preradbe nastajale prema preradbi izvornika na druge jezike (konkretno, dakle, prema engleskoj preradbi francuskoga izvornika).

⁴ Više o izvornoj i prijevodnoj dramatici Miroslava Vilhara vidi Perenič 2019.

⁵ Razlika je između prevođenja i prerađivanja, ukratko, u tome što se preradbe predložaka sadržajno prilagođuju domaćim prilikama. Umjesto u stranoj drama se događa u prepoznatljivoj lokalnoj i seoskoj slovenskoj sredini, likovi potječu iz nižih društvenih slojeva, govor dramskih likova često je lokalnan, prožet elementima narječja (vidi npr. Perenič 2010a, 2019).

(većinom francuskim i njemačkim) bilo je od kraja 40-ih, u 50-im i 60-im godinama 19. stoljeća, kada je zbog pojave narodnih čitaonica porasla potreba za dramskim tekstovima, te praktički do kraja 19. stoljeća uobičajena praksa jer nije bilo izvornoga slovenskog dramskog stvaralaštva. Prijevodi odnosno preradbe pomagali su popuniti praznine u domaćoj dramskoj književnosti i kazališnoj umjetnosti (vidi Perenič 2010a, 2010b, 2011). Koruški je književni organizator i gramatičar Anton Janežič u *Slovenski slovnici (Slovenskoj gramatici)* iz sredine 19. stoljeća, koja sadržava sažet pregled slovenske književnosti, razočarano ustvrdio da "osim dviju drama za slovensko kazalište: *Juran i Sofija* te *Stjepko Šubić*, koje su bile prevedene s ilirskoga (hrvatskoga), ništa nije tiskano" (1854: 154). Janežičeva ocjena nije bila daleko od istine. Stanje se nije znatno poboljšalo ni poslije osnivanja Dramatičnoga društva u Ljubljani (1867) koje je uvelike pridonijelo profesionalizaciji slovenskoga narodnog kazališta i pokretanju dramske zbirke *Slovenska Talija* (1867–1896) koja sadrži više od sto svezaka dramskih djela, ali čak dvije trećine tih djela čine prijevodi odnosno preradbe na slovenski djela iz drugih, stranih književnosti.

1.1. DRAME IVANA KUKULJEVIĆA SAKCINSKOG I (JUŽNO)SLAVENSKA DRAMSKA DJELA NA SLOVENSKOME JEZIKU

35

U gore navedenome popisu u knjigama objavljenih dramskih djela na slovenskome jeziku izdvaja se prijevod Kukuljevićevih drama, zasigurno i zbog toga što u suprotnome hrvatska književnost u usporedbi s drugim stranim predlošcima ne bi bila zastupljena. Vrlo je loše zastupljena bila i u kasnijoj, središnjoj slovenskoj dramskoj zbirci *Slovenska Talija*. Naime, Kukuljeviću se u njoj do kraja 19. stoljeća pridružio samo još hrvatski skladatelj Ivan (Johann) Nepomuk Köck (1820–?), i to s "hrvatskom operetom u jednome činu" *Šerežán (Serežanin)* koja je kao 10. svezak *Slovenske Talije* objavljena 1869. godine. Tu prvu hrvatsku operetu, kojoj je izvorni naslov *Kriegers Heimkehr* (Bratislava, 1862) i koja je pod naslovom *Serežanin* prvi put izvedena u Zagrebu 1864. godine (Ajanović-Malinar 2009), na slovenski je preveo Fran Levstik (1831–1887).

Osim rijetkih ilirskih/hrvatskih te brojnijih francuskih i njemačkih književnih predložaka češće se prevodilo sa zapadnoslavenskih jezika, tj. češkog i poljskog. Od posljednje trećine 19. stoljeća za slovenske su kazališne scene prevedena dramska djela koja su napisali: Michał Bałucki, Aleksander Fredro, Eliška Krásnohorská, Józef Ignacy Kraszewski, Gustav Pflieger Moravský, Jan Neruda, František Ferdinand Šamberk, Josef Jiří Stankovský i Josef Kajetán Tyl. Južnoslavenski jezični prostor u najopsežnijoj dramskoj zbirci od počet-

ka 80-ih godina 19. stoljeća pomagao je zastupati još i srpski komediograf Kosta Trifković (1843–1875). Tada su na slovenskome jeziku objavljena tri prijevoda: *Izбирalka: Vesela igra u treh dejanjih s petjem* (*Izбирачica: Veseli komad u tri čina s pjevanjem*, 1872; "prenio" Viktor Eržen, objavljen kao 49. svezak *Slovenske Talije* 1881), *Srečno novo leto! Šaljiva igra u jednom dejanji* (*Na Badnji dan: Šaljivi komad u jednome činu*, 1871; na slovenski preveo autor koji je obilježen samo kraticom P., objavljen kao 50. svezak *Slovenske Talije* 1881) i *Šolski nadzornik: Vesela igra u enem dejanji s petjem* (*Školski nadzornik: Veseli komad u jednome činu s pjevanjem*, 1871; na slovenski preveo Miroslav Malovrh, objavljen kao 51. svezak *Slovenske Talije* 1882).

Razloge zašto su slovenski prijevodi i preradbe djela iz hrvatske odnosno južnoslavenskih književnosti u 19. stoljeću bili tako slabo zastupljeni u odnosu na prijevode njemačkih i francuskih dramskih predložaka možemo tražiti ne samo u činjenici da je produkcija kod Francuza i Nijemaca jednostavno bila veća nego kod Hrvata i Slovenaca već i u jezično-kulturnoj bliskosti tih dvaju naroda. To znači da su slovenski čitatelji mogli čitati hrvatske (i srpske) izvornike. Valja podsjetiti i na fizičku blizinu koja je također pridonijela intenzivnijim kulturnim kontaktima. U 19. stoljeću neki su slovenski književnici,⁶ koji su uglavnom po profesiji bili učitelji odnosno prosvjetni djelatnici i zalagali se za slovensko-hrvatsku suradnju, službovali u više hrvatskih gradova, što je pridonijelo brisanju granica između nacionalnih prostora; hrvatski prostor nije se doživljavao kao tuđi, nego kao blizak, susjedni prostor. Izdvajaju se Varaždin i Zagreb, a slovenske stvaraoce nalazimo i u Bjelovaru, Dubrovniku, Rijeci, Senju, Splitu, Šibeniku i Zadru (Perenič 2016: 67–98).⁷ Od sredine pa do kraja 19. stoljeća, kada su važna središta slovenske književne kulture bila i Trst, Celovac i Beč, Varaždin i Zagreb pokazuju se čak i kao alternativna i Ljubljani konkurentna kulturna središta.

36

1.2. JURAN I SOFIJA I STJEPKO ŠUBIĆ U ŽANROVSKOME SUSTAVU SLOVENSKE PRIJEVODNE DRAMATIKE

Kukuljevićeve dvije "ozbiljne" (junačke) drame dobile su posebno mjesto i u žanrovskome sustavu istodobne, uglavnom prijevodne dramatike na

⁶ Npr. slovensko-hrvatski pjesnik Stanko Vraz, slovenski književnici Fran Celestin, Ivan Macun, Valentin Mandelc, Josip Stare, Janez Trdina, Matija Valjavec i dr.

⁷ Više o tome vidi u radu *Prostor slovenske literarne kulture*, nastalom u okviru istoimenoga projekta (J6-4245; 1. 7. 2011. – 30. 6. 2014), na: <http://pslk.zrc-sazu.si/sl/o-projektu/> te posebno <http://pslk.zrc-sazu.si/static/media/analize/sl/Osebnosti-ANALIZA-Urska-Perenic.pdf>.

slovenskome jeziku. Pregled vrsno-žanrovskih obilježja u uvodu nabrojanih književnih izdanja te svezaka u *Slovenskoj Taliji* dovodi nas do najistaknutijeg obilježja, a to je „šaloigra“. Riječ je o dramskom djelu šaljiva, vesela, zabavna, peckavo jetka sadržaja. – Uz to se obilježje kao sinonimi rabe obilježja „vesela igra“, odnosno „veseloigra“, a nalazimo i srodne nazive „veselica“ ili „kratkočasna (spevo)igra“, dok je obilježje „lakrdija“ (njem. *Posse*) rijetko (vidi Perenič 2010a, 2019). – Nasuprot opsežnoj skupini veseloigara odnosno šaloigara stoji mala skupina tzv. ozbiljnih igara u koju bismo uz „žaloigre“, odnosno „žalosne igre“ (tragedije), „dramske“ glume, „drame“, „igrokaze“, „(narodne, bajne) igre“⁸ mogli smjestiti obje prevedene Kukuljevićeve drame.

1.3. *JURAN I SOFIJA I STJEPKO ŠUBIĆ* U SVJETLU MEĐUKULTURNE PRIJEVODNE KOMUNIKACIJE U SLOVENSKOJ KULTURI DRUGE POLOVICE 19. STOLJEĆA

Oba prijevoda s ilirskoga/hrvatskoga zanimljivo je promatrati s aspekta međukulturne komunikacije koja se u slovenskim okolnostima od sredine 19. stoljeća može smatrati uspješnom jer su slovenski prevoditelji bili spretni i plodni u adaptiranju dramskih tekstova iz drugih europskih književnosti. Za drame koje obrađujemo karakterističan je transfer između njemačke i hrvatske jezične kulture, a preko prijevoda na slovenski jezik i slovenske jezične kulture.

Naime, *Jurana i Sofiju*, “junačku dramu u tri čina”, Kukuljević je najprije napisao na njemačkome i potom je preveo na hrvatski (štokavski), s kojega je prevedena na slovenski, dok je kod prijevoda *Stjepka Šubića*, “drame u dva čina”, riječ o možda još zanimljivijem primjeru kulturne komunikacije koja se odvija između hrvatskoga, slovenskoga i njemačkoga. Kukuljević je dramu preveo s njemačkoga prema književnom predlošku *Bela's Flucht: Ein Schauspiel in zwei Aufzügen* (1813) dramatičara Augusta von Kotzebuea. Hrvatski je prijevod zatim postao predložak za slovenski, ali su se putem, tijekom prevođenja, izgubili podaci o autorstvima; na unutarnjem dijelu naslovnice slovenskoga izdanja tako čitamo samo da je prevoditelj, koji se “skromno” potpisao kao “slovenski rodoljub”, *Stjepka Šubića* “[p]renio s ilirskoga”, zbog čega bismo mogli pogrešno pomisliti da je izvornik ilirski odnosno hrvatski. Takva prijevodna praksa bila je uobičajena; primjer *Stjepka Šubića* mogli bismo svrstati u tip međukulturne prijevodne komunikacije koja se u okviru potreba slovenske scene inače češće odvijala između francuskoga,

⁸ Od evidentiranih žanrovskih obilježja dodajmo još “operetu”, “šaljivu scenu” i “sliku”.

njemačkoga i slovenskoga jezika i u kojoj se nerijetko djelomično brisao (čak i izgubio) i podatak o (francuskome) autoru i naslovu izvornika i podatak o njemačkome prevoditelju (slovensko prijevodno izdanje npr. sadržava samo podatak o tome da je riječ o drami prema njemačkome predlošku). Slično tome, u slovenskome prijevodu obiju junačkih drama s hrvatskoga jezika nedostaju dva podatka: tko je autor odnosno prevoditelj hrvatskoga predloška i tko je tekst preveo odnosno preradio na slovenski.⁹

38 1.3.1. Slovenska publicistika i književna povijest ponudile su dvojicu kandidata za "slovenskoga rodoljuba" koji je potpisao oba prijevoda. Anonimni je dopisnik u časopisu *Kmetijske in rokodelske novice (Poljoprivredne i zanatlijske vijesti)* 1862. godine (str. 110) objavio da je drame preveo duhovnik, pisac i urednik Josip Drobnič (1812–1861). Na objavu je 14. svibnja 1862. (str. 155) reagirao drugi anonimni dopisnik, koji je *Novicama* pisao na Cvjetnicu iz Cerknice, prosvjedujući da prevoditelj igara nije Drobnič, nego on i da je drame preveo na slovenski 1848. godine, a rukopise zatim predao tiskaru Giontiniju koji ih je tiskao 1850. godine. Najvjerojatnije je riječ o Andreju Likaru (1826–1893), rodoljubnome piscu koji je u Cerknici bio kapelan i kojega u *Jezičniku* (1886: 51–52) kao prevoditelja obiju drama spominje njegov suvremenik, književni povjesničar i učitelj Josip Marn (1832–1893). Poslije je kazališni povjesničar i organizator Anton Trstenjak zapisao da su obje drame objavljene 1850. godine (1892: 32), ali ih je zajedno s još nekoliko prijevoda i preradba pripisao Josipu Drobnič (ibid.: 89). Franc Ksaver Lukman pak (1932) u *Slovenskome biografskom leksikonu* autorstvo prijevoda također pripisuje Likaru. Konačan odgovor na pitanje tko je uistinu prevoditelj nije moguće dati. Iako je Drobnič inače dosta prevodio za društvene scene, njegov mlađi suvremenik Likar ostaje mogući kandidat za prevoditelja. Ipak, za književnu je povijest taj "spor" oko autorstva zanimljiv jer ukazuje na nepotpunu institucionalizaciju autorstva sredinom 19. stoljeća.

2. KUKULJEVIĆEVE DRAME I PROCES FORMIRANJA SLOVENSKE NARODNE KULTURE

Ako prijevode drama *Stjepko Šubić* te *Juran i Sofija* razmatramo s aspekta njihovih uloga u procesu formiranja slovenske nacionalne kulture od sredine

⁹ Samo se po sebi nameće zanimljivo pitanje poimanja autorstva u 19. stoljeću, ali ono nadilazi sadržaj ove rasprave.

19. stoljeća, vidimo da se te uloge razlikuju. Drugim riječima, u slovenskoj narodnoj kulturi veća se važnost pripisuje slovenskome prijevodu izvorne Kukuljevićeve junačke drame nego slovenskome prijevodu njegove hrvatske preradbe njemačkoga izvornika.

2.1. *STJEPKO ŠUBIĆ ILI BELA IV. U HORVATSKOJ: DRAMA U DVA ČINA*
(1841; 1850)

Drama *Stjepko Šubić ili Bela IV. u Horvatskoj*, koju je Kukuljević prema predlošku A. Kotzebuea na hrvatski preradio 1841. godine,¹⁰ kada je iza sebe već imao izvornu junačku dramu o Juranu i Sofiji, u slovenskoj je knjizi *Dvije drame za slovensko kazalište* smještena iza *Jurana i Sofije*. Takav je raspored kronološki utemeljen, ali je u očima ciljnoga jezika prijevoda, dakle slovenskoga, važan i u simbolički priopćajnome smislu. Naime, u procesu slovenskoga narodnog preporoda, u koji je bila uključena i književnost, bilo je važno tematiziranje odnosno reproduciranje nacionalne prošlosti, što je čitateljskoj i gledateljskoj publici omogućavalo simbolično prisvajanje nacionalne povijesti. A Kukuljevićeva preradba njemačkog predloška o Stjepku Šubiću odnosno Beli IV. u usporedbi s dramom o Juranu i Sofiji nije omogućavala toliki stupanj prisvajanja nacionalne prošlosti odnosno nacionalne identifikacije, što je moguće objasniti samim tekstom (materijalnom, tematskom podlogom) i djelomično “izmjeriti” njegovim odjekom u slovenskoj publicistici polovicom 19. stoljeća.

U drami *Bela's Flucht*, koja je bila predložak za Kukuljevićevu preradbu o Stjepku Šubiću i Beli IV, Kotzebue je obradio povijesnu epizodu upada Mongola u Ugarsku, kada se ugarsko-hrvatski kralj Bela IV. (1206–1270) sklonio u Hrvatsku, točnije u Dalmaciju. Kako piše Ana Mitić, Kukuljević je pri preradbi za hrvatsku scenu njemački predložak prilagodio na više načina, čime je više naglasio pojedine aspekte hrvatskoga nacionalnog identiteta. Tako je npr. na mjesto koje kod Kotzebuea zauzima protagonist Colomann, mađarski plemić razapet između osjećaja dužnosti prema zajednici i potrebe za osobnom osvetom zbog doživljene nepravde, postavio Stjepka Šubića, bibrirskoga i trogirskoga kneza. Štoviše, mjesto mu je namijenio i u naslovu drame. Obojica postupaju kao domoljubi te spašavaju kralja i njegovu obitelj. Mitić u poredbenoj analizi nadalje utvrđuje da je Kotzebue stanovništvo

¹⁰ Preciznije, riječ je o drugom dijelu Kotzebueove dramske trilogije koju je započeo smišljati 1811. godine po narudžbi za otvorenje njemačkoga kazališta u Pešti. Na kraju na svečanosti prilikom otvorenja nije bila izvedena (Schröter 2011 u Mitić 2013: 52).

Dalmacije oko Omiša prikazao kao razbojničko i necivilizirano, dok je Kukuljević prije svega preciznije odredio mjesto radnje.¹¹ Glavni događaj Kukuljević je smjestio na Grobnik u Hrvatskome primorju gdje je 1242. došlo do sukoba između Hrvata i Mongola, čime je zapravo pomogao u stvaranju mjesta kolektivnoga sjećanja (*lieu de mémoire*) (Mitić 2013: 53–56).

Spektar referencija koje je kroz figuru Stjepka Šubića i obitelji Šubić, koja je u 13. stoljeću postala najutjecajnija hrvatska obitelj, stvorio Kukuljević (Mitić 2013: 59) te koje su izrazito povezane s hrvatskom nacionalnom prošlošću nije mogao biti jednako relevantan za slovensku publiku. Ako izuzmemo domoljubne postupke protagonista koje bismo mogli razumjeti kao metaforičan prikaz ponašanja nacije, drama nije omogućavala nacionalnu identifikaciju ni na razini građe i teme ni na razini ključnih sastavnica kao što su dramski likovi ili mjesto radnje.

Nasuprot odjeku drame *Juran i Sofija* te isticanju važnosti slovenskoga prijevoda i izvorne Kukuljevićeve junačke drame iz 1839. godine, znakovita je gotovo potpuna šutnja o *Stjepku Šubiću* u onodobnim novinama. Dokumentirane su (samo) dvije izvedbe iz 1871. i 1873. godine na sceni Zemaljskoga kazališta (Trstenjak 1892: 117, 121),¹² dok izvještaji ne govore ni o eventualnim drugim izvedbama na čitaoničkim scenama širom slovenskoga etničkog teritorija ni o značenju prijevoda te drame u slovenskom kontekstu. Da je važan element identifikacije bila upravo nacionalna tematika, ne ilustrira samo utjecaj Kotzebueova njemačkog predloška na hrvatsku književnost, gdje se Kukuljević pobrinuo za njegovu prilagodbu hrvatskim prilikama, nego i njegov utjecaj na mađarsku književnost odnosno glazbenu umjetnost. Tekst njemačkoga izvornika *Bela's Flucht* mogao je, recimo, postati i predložak za libreto prve mađarske opere iz pera Józsefa Ruzitske (1775–1823) (Lajosi 2018: 67), slično inspirirane mađarskom poviješću.

40

2.2. *JURAN I SOFIJA ILI TURCI KOD SISKA: JUNAČKA DRAMA U TRI ČINA* (1839; 1850)

Odgovor na pitanje zašto je ova drama bila tako zanimljiva tadašnjem slovenskom čitatelju odnosno gledatelju puno je važniji od odgovora na pitanje koji se "rodoljub" zapravo pobrinuo za njezin prijevod na slovenski. Prijevod *Jurana i Sofije*, prve hrvatske drame ilirskoga razdoblja, koja se

¹¹ Vidi Perenič 2019 gdje na primjeru slovenskih dramskih prijevoda s njemačkoga i francuskoga objašnjavam prilagodavanje postupkom lokalizacije.

¹² Letak br. 62 (izvor: <http://repertoar.sigledal.org/predstava/3032>).

smatra Kukuljevićevim najpoznatijim djelom i koja je bila podloga za prvu profesionalnu kazališnu izvedbu na hrvatskome 1840. godine u Zagrebu,¹³ na slovenskom smo jeziku dobili dobrih deset godina nakon što je objavljena. Više je razloga za to: s jedne strane specifične društveno-političke prilike i društvena važnost (turske) tematike, a s druge strane pojedine sastavnice drame, pri čemu se misli na dramske likove (izdvajamo lik Slovenca Andreja Turjaškoga) i na mjesto radnje, osobito na geografsku blizinu hrvatskoga prostora i njegov slavenski karakter. Oboje je omogućavalo identifikaciju i nacionalnu emancipaciju.

2.2.1. Kada se prijevod na slovenski postavi u širi društveno-politički kontekst, može se utvrditi kako je važna motivacija za prijevod na slovenski zapravo bio sadržaj originala, stoga bi morali biti zanimljiviji razlozi zašto je ova drama bila tako zanimljiva tadašnjem slovenskom čitatelju, odnosno gledatelju. Drama je prevedena na slovenski u razdoblju Bachova apsolutizma koji karakterizira pojačana germanizacija u Sloveniji i Hrvatskoj. Iako je ilirska ideja u Sloveniji u 30-im i 40-im godinama 19. st. praktički već bila odbačena, u takvim su okolnostima mogućnosti kulturne suradnje s Hrvatima morale dobiti neke nove dimenzije.

2.2.2. Građa “junačke drame” odnosi se na znamenitu Bitku kod Siska (1593), u kojoj su Turci poraženi, a carske kršćanske čete su se proslavile, što je pridonijelo i smanjenju turske opasnosti na slovenskom prostoru odnosno u Kranjskoj, Štajerskoj i Koruškoj. Jedan od važnih razloga zašto je hrvatski predložak relevantan za slovensku književnu kulturu mogli bismo tražiti u umjetničkoj obradi turske tematike koja je imala i narodnokonstitutivni i narodnoobrambeni naboj. Iako Turci u doba kada se odvija znamenita Bitka kod Siska nisu više masovno upadali u Sloveniju, ključna je bila idejna obavještajnost “junačke drame” o Juranu i Sofiji jer je na simboličkoj razini pomagala učvrstiti zamisao da su se Slovenci zajedno s Hrvatima borili u carskim četama za kršćanstvo. Drama je zapravo metafora nacionalnoga položaja Južnih Slavena i slavenske uzajamnosti nasuprot (neprijateljskim) strancima. Doduše, njih u drami predstavljaju nevjerni Turci, koji bi u aktualnim nacionalno-političkim okolnostima mogli utjeloviti državni model vlasti odnosno (neprijateljsko) njemstvo.

O relevantnosti turske tematike za slovensku književnu i širu nacionalnu kulturu istodobno svjedoči i povijesna pripovjedna proza koja se razvija u

¹³ Godine 1839. drama je izvedena u Sisku.

tome razdoblju. Od kraja 50-ih godina 19. stoljeća jedan je od glavnih tipova te proze, uz pripovijesti o pokrštanju i viteške pripovijesti, upravo turska pripovijest. Za njezino kontinuirano objavljivanje najzaslužnija je bila prva slovenska narodna izdavačka kuća Mohorjeva družba, osnovana 1851. Miran Hladnik piše da je tip turske pripovijesti nastao u njezinim okvirima (1989 [2002]). Iako je teško reći kakav je utjecaj na tu pripovijest imao prijevod *Jurana i Sofije* na slovenski, taj raniji primjer obrade turske tematike svjedoči o nekim tematsko-motivskim utjecajima južnoslavenskih književnosti na istodobnu slovensku produkciju. U vezi s time treba posebno istaknuti u drami upotrijebljen središnji motiv preodijevanja kojim se lukavo služi Sofija kako bi iz tamnice spasila voljenoga Jurana. Naime, riječ je o prototipnom motivu iz motivskoga repertoara u kasnijem obiteljsko-pustolovnome podtipu turske pripovijesti (vidi Hladnik 2009: 95).¹⁴

Na popularnost i društvenu relevantnost turske tematike svojedobno je upozorio i slovensko-austrijski povjesničar Peter pl. Radics, autor knjige *Die Schlacht bei Sisseg: 22. Juni 1593* koja je objavljena u Ljubljani 1861. godine. Osim povijesnih obrada bitke spomenuo je i one književne. Tako je uz *Pesmi za brambovce (Pjesme za domobrane)* Valentina Vodnika, prvoga slovenskog pjesnika, ujedno i prvoga koji spominje Sisak, naveo upravo slovenski prijevod Kukuljevićeve junačke drame *Juran i Sofija* koji dokazuje da je turska građa nadahnula pjesničku muzu.

Auch die tragische Muse hat sich des Stoffes bemächtigt – und so besitzen wir in illyrischer Sprache vom gegenwärtigen Agramer Obergespann Ivan Kukuljević Sakcinski ein dreiaktiges Drama, welches als "Juran i Sofija ali Turki pri Sisku" 1850 ins Slowenische übersetzt und Laibach bei J. Giontini erschienen ist und in welchem Herr Juran (Georg) Erdödy die Hauptrolle spielt. Es fehlt hier an Raum auf die Handlung des Stückes einzugehen; ich bemerke nur, dass auch Andreas von Auersperg darin eine Rolle spielt. (Radics 1861: 8)¹⁵

¹⁴ Spomenimo slovensku povijesnu pripovijest *Mlinarjev Janez, slovenski junak ali vplemtenje Teharčanov (Mlinarov Janez, slovenski junak ili kako su Teharčani stekli plemstvo)* Ferde Kočevera iz 1859. godine u kojoj se djevojka Marjetica, slično kao Sofija koja se pojavi pred Hasanom u vojničkoj odori, preodjene u muškarca, spasi izabranika i uz njega se bori protiv Turaka.

¹⁵ I tragična je muza prisvojila (tursku) građu – pa tako imamo na ilirskome jeziku od sadašnjega župana u Zagrebu Ivana Kukuljevića Sakcinskoga dramu u tri čina koja se zove *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* (1850) koja je u slovenskome prijevodu objavljena kod J. Giontinja i u kojoj Gospodin Juran (Georg) Erdödy glumi glavnu ulogu. Ovdje nema mjesta za obradu zapleta drame; primijetio sam samo da u njoj nastupa i Andreas von Auersperg (Radics 1861: 8).

2.2.3. Radics je posebno upozorio na dramski lik kranjskoga plemića Andreja Turjaškoga koji se nadovezuje na povijesnu ličnost Andreja pl. Auersperga (1557–1593), jednoga od zapovjednika kršćanske vojske u Bitci kod Siska. Auersperg, u drami nazvan Turjaški iz Karlovca, za vrijeme Bitke kod Siska bio je vrhovni zapovjednik Vojne krajine; zvali su ga i Kranjski Ahil ili Strah Turaka (Preinfalk 2013). U drami se javlja najprije posredno, i to u 5. prizoru 1. čina gdje ga hrvatski ban Toma Erdödy spominje kao saveznika protiv Turaka (Kukuljević 1850: 13). U 2. činu (10. prizor) Turjaški posjećuje Erdödyja i kaže mu da ima vojnike koje je skupio po Istri, Kranjskoj i Štajerskoj i koji će mu pomoći pobijediti brojniju tursku vojsku (Kukuljević 1850: 50). U trećem, završnom činu, koji je istodobno vrhunac drame, pratimo Turjaškoga na čelu "svojih hrabrih Slovenaca" (*ibid.*: 65). Zajedno s Erdödyjem poziva Slovence i Ilire/Hrvate na slogu. Turjaškome je u usta stavljena programatska misao o povezanosti dvaju naroda kojom se obraća ponajprije Slovincima, koji stoje ispred njega u narodnim nošnjama i (važno) izmiješani su s banovim vojnicima:

Veselite se junaci, i radujte se, jer s Ilirima složni, krv prelivajući, dom i narod ste ropstva oteli. Bog vas živi, hrabre brate! (Kukuljević 1850: 70–71)¹⁶

43

Gledano iz perspektive slovenske književnosti, Kukuljević je, osobito preko lika Turjaškoga, slovenskome čitatelju odnosno gledatelju ponudio dragocjenu vezu s nacionalnom prošlosti, čime se pruža najviše mogućnosti za nacionalno afirmativnu identifikaciju. Naime, u dramskome je okviru Turjaški, uz likove hrvatskoga bana Tome, njegova sina i naslovnoga junaka Jurana koji se i sam uputio u boj,¹⁷ ona osoba koja iznosi ideju slovensko-hrvatske uzajamnosti i ima aktivno iskustvo u borbi protiv Turaka. Turci u drami ne predstavljaju samo strance, nego su upotrijebljeni za stvaranje pozitivne slike o Ilirima/Hrvatima i Slovincima koji pripadaju kršćanskoj vojsci. Oni su krvoločni, bezobzirni, ponašaju se poput životinja i predstavljaju antipod kršćanskim Slavenima, koji su poštteni, hrabri i voljni pomoći. Posebno je hrabar Turjaški koji se uputio u boj protiv brojnije neprijateljske vojske vodeći braću Slovence.

¹⁶ Osim Andreja Turjaškoga i hrvatskoga bana Tome Erdödyja (osobito u uvodnom i zaključnom monologu koji zaokružuju događaj) ideju ilirizma odnosno slavenske uzajamnosti u drami zastupa srpski starac (Kukuljević 1850: 38) naglašavajući da je Hrvate, Slovence i Srbe sve rodila ista majka i da svi pripadaju jednoj "otadžbini".

¹⁷ Na njihovoj strani spomenimo i hrvatsko-ilirske plemiće Klekovića i Marnovića te zapovjednika tvrđave u Sisku Gjuraka.

Od povijesnih ličnosti preko kojih se uspostavlja veza s nacionalnom prošlosti spominje se Nikola IV. Zrinski (1508–1566), hrvatski ban i vojskovođa koji se od svoje mladosti borio protiv Turaka i kojeg je car za junaštvo nagradio banskim položajem. Toma Erdödy letimično spominje i (Ivana) Lenkovića, zapovjednika uskoka i generala u Vojnoj krajini; djelovao je u Sloveniji, Beloj krajini, Metliki, gdje je i umro, Pobrežju i Novom Mestu čime pripada i slovenskoj nacionalnoj prošlosti.

Druga je važna sastavnica dramske radnje mjesto radnje. Osim Zagreba i Siska, središnjih mjesta radnje, te Karlovca gdje boravi Turjaški, u drami se spominju rijeka Sava, koja teče kroz Sloveniju i Hrvatsku te se kod Beograda ulijeva u Dunav, mjesto Kerestinec, gdje je hrvatsko-mađarska obitelj Erdödy imala dvorac, i hridina Okić, pod kojom su tutnjili Turci, čime je pokriven nacionalni teritorij. Beč i Gradec, kamo ban neuspješno upućuje molbu za pomoć, samo su spomenuti.

Budući da je riječ o povijesnoj temi, preciznija je lokalizacija očekivana, ali nikako nije nužna, ako uzmemo u obzir uobičajenu praksu prerađivanja stranih dramskih predložaka (francuskih, njemačkih) na slovenski. Za nju je karakteristična prilagodba i mjesta radnje i književnih likova slovenskim prilikama, što ovdje ne primjećujemo. Veću vjernost hrvatskome predlošku možemo, osim povijesnom tematikom, objasniti ponajprije fizičkom, geografskom blizinom slovenskoga i hrvatskoga prostora te južnoslavenskim karakterom toga prostora, odnosno jezično-kulturnom blizinom dvaju naroda između kojih su postojali živahni kontakti. Mjesto radnje pokrivalo je Slovencima bliske, poznate lokacije i krajeve (vidi Hladnik 2010).

2.2.4. O živosti i redovitosti tih kontakata donekle svjedoče onodobne slovenske novine, iz kojih je ponajprije moguće razabrati da je drama *Juran i Sofija* na slovenskom prostoru postala modelom narodne rodoljubne drame koja predstavlja junačku borbu kršćana odnosno Južnih Slavena protiv neprijatelja. U 50-im godinama 19. stoljeća Kukuljevićevo ime, a osobito naslov junačke drame o Juranu i Sofiji imali su velik odjek u *Kmetijskim i rokodelskim novicama*, u kojima je urednik Janez Bleiweis, koji je definitivno uveo gajicu, ustrajno oglašavao prijevodnu knjigu s rodoljubnom tematikom.¹⁸ Glas o njoj nije se stišao ni u 60-im godinama kada su tu narodnu dramu izvodili čak i na manjim društvenim scenama u Sloveniji; u *Kmetijskim i rokodelskim*

¹⁸ Npr. članci dopisnika u *Novicama* 5. 2. 1851, god. 9, br. 6. (str. 11); 9. 4. 1851, god. 9, br. 15 (str. 20); 14. 5. 1851, god. 9, br. 20 (str. 26), 3. 9. 1851, god. 9, br. 36 (str. 54); 26. 11. 1851, god. 9, br. 48 (str. 82), ili npr. nešto kasniji članak dopisnika od 24. 1. 1855, god. 13, br. 7 (str. 7).

novicama od 2. travnja 1863. (god. 21, br. 34, str. 277) čitamo da su junačku dramu *Juran i Sofija* uspješno odigrali rodoljubi u Idriji, a namjera je bila isto tako rodoljubna jer su prikupljali sredstva za siromašne sunarodnjake. U 70-im godinama zabilježena je izvedba koja je imala velik odjek na sceni Zemaljskoga kazališta u Ljubljani, a koju su 17. travnja 1872. (god. 30, br. 16, str. 130) najprije najavile *Kmetijske i rokodelske novice*, a nekoliko dana kasnije, 20. travnja 1872. (god. 5, br. 45) o njoj je oduševljeno izvještavao liberalno usmjeren vjesnik *Slovenski narod*. Doznajemo da je izvedena u čast redatelja Dramatičkoga društva u Ljubljani Josipa Nollija (1841–1902), da je napjeve za nju složio skladatelj Vojteh Valenta (1842–1891) i da je umjetnički voditelj predstave bio kapelnik Schantel. Oduševljenje opet nisu krile *Kmetijske i rokodelske novice* čiji je dopisnik 24. travnja 1872. (god. 30, br. 17, str. 137) izvijestio o suradnji slovenske i hrvatske strane jer je zagrebačko kazalište slovenskome za tu priliku velikodušno posudilo kostime.¹⁹ Dopisnik je pohvalio glumce i spomenuo brojnu publiku kojoj je, prema njegovim riječima, narodna drama bila dobro poznata.²⁰

U pregledu izvedaba drame kazališni povjesničar Anton Trstenjak navodi izvedbu *Jurana i Sofije* u Zemaljskome kazalištu u Ljubljani 5. svibnja 1872. (1892: 119), što je bila repriza izvedbe koja je održana 20. travnja u režiji Josipa Nollija,²¹ kao i dvije ranije, ljetne izvedbe koje su održane u Idriji 17. kolovoza 1862. i 22. kolovoza 1863. (*ibid.*: 191). Drama *Juran i Sofija* u povijesti je slovenskoga narodnog kazališta u trideset godina, otkako je prevedena na slovenski, zapravo stekla status kanonske narodne junačke drame.

2.2.5. Slovenski prijevod Kukuljevićeve drame važan je i zbog njezinih žanrovskih posebnosti. Naime, drama *Juran i Sofija* predstavljala je model narodne junačke drame kakve Slovenci nisu imali i na taj je način pomogla popuniti prazninu u razvijajućem sustavu slovenske dramatike, ali i proze. Fran Levstik je nekoliko godina kasnije u putopisu *Popotovanje iz Litije do Čateža (Putovanje od Litije do Čateža, 1858)*, koji se smatra prvim slovenskim književnim programom, osim veselih igara koje su prikazivale (suvremeni) seoski život, poticao slovenske pisce na tematiziranje povijesti donoseći

¹⁹ O tome govori i članak dopisnika od 19. 5. 1872, god. 30, br. 22 (str. 178), u kojem se spominje intendant zagrebačkoga kazališta J. Žigarović.

²⁰ U 80-im godinama 19. stoljeća takvi su članci dopisnika u slovenskim novinama rjeđi, a drama se više spominje u kontekstu obrade ilirske ideje, slovenskoga i hrvatskoga kazališta, slavenske uzajamnosti (npr. u *Kresu, Slovanu, Ljubljanskem zvonu*). Drama *Juran i Sofija* tako predstavlja dostignuće ne samo hrvatskoga nego i slovenskoga narodnog kazališta.

²¹ O tome govori Letak br. 79 (izvor: <http://repertoar.sigledal.org/predstava/3062>).

građu iz ratova s Turcima. "Tada su Slovenci bili samostojniji nego bilo kada prije ili poslije. Stoga su i naše najljepše narodne pjesme iz toga doba", još je zapisao Levstik o turskoj tematici.²² Samostojnošću i hrabrošću u drami *Turci kod Siska* odlikuju se svi koji su na hrvatsko-slovenskoj strani, a posebno hrvatski ban Erdödy i njegov sin Juran te Turjaški, zapovjednik i vojskovođa u Vojnoj krajini uz kojeg su vojnici skupljeni po domaćim pokrajinama Štajerskoj, Kranjskoj i Istri.

3. ZAKLJUČAK

46

Slovenski prijevodi Kukuljevićeve izvorne junačke drame *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* i s njemačkoga prerađene drame u dva čina *Stjepko Šubić ili Bela IV. u Horvatskoj* spadaju u rijetka u knjizi objavljena dramska djela na slovenskome jeziku u razdoblju oko sredine 19. stoljeća. Posebno mjesto zadržavaju i u usporedbi s izdanjima u najvažnijoj slovenskoj dramskoj zbirci *Slovenska Talija* (1867–1896) jer među prevladavajućim njemačkim i francuskim, a i zapadnoslavenskim dramskim predlošcima, zajedno s prijevodom hrvatske operete *Serežanin* i trima prijevodima srpskih veselih igara, zastupaju južnoslavenske književnosti. U kontekstu razvoja slovenske književnosti, koja je bila aktivno uključena u proces konstituiranja nacionalnoga identiteta, značajnija uloga pripada slovenskome prijevodu Kukuljevićeve junačke drame *Juran i Sofija*. Kukuljević je preko nje slovenskome čitatelju i gledatelju zapravo ponudio simbolički okvir za nacionalnu identifikaciju. Taj okvir najviše pomažu tvoriti turska tematika koja obuhvaća znamenitu Bitku kod Siska, u kojoj su Slovenci i Hrvati iskazali hrabrost, samostojnost i zajedništvo, dramski likovi Tome Erdödyja, Jurana i Andreja Turjaškoga, koji postupaju u skladu s idejom slavenske uzajamnosti, te smještanje događaja u prostor koji ima slavenski karakter. Prijevodom Kukuljevićeve junačke drame njezin najvjerojatniji prevoditelj Andrej Likar nije samo popunio prazninu na području dramske vrste, nego je u žanrovski sustav slovenske prijevodne dramatike, u kojem su prevladavali žanrovi veseloga, zabavnog sadržaja, unio model junačke narodne drame kakva do tada nije postojala na slovenskome jeziku i što je u književnome programu 1858. godine predvidio Fran Levstik.

²² Na području pjesništva za primjer je dao junačke pjesme srpskoga naroda.

LITERATURA

- Ajanović-Malinar, Ivona. 2009. “Ivan Nepomuk Köck.” U: *Hrvatski biografski leksikon*. Internet. 30. lipnja 2019.
- Anon. 1851. “Dopisi.” *Kmetijske in rokodelske novice* 9, 6 (5. 2.): 11.
- Anon. 1851. “Dopisi.” *Kmetijske in rokodelske novice* 9, 15 (9. 4.): 20.
- Anon. 1851. “Dopisi.” *Kmetijske in rokodelske novice* 9, 20 (14. 5.): 26.
- Anon. 1851. “Dopisi.” *Kmetijske in rokodelske novice* 9, 36 (3. 9.): 54.
- Anon. 1851. “Dopisi.” *Kmetijske in rokodelske novice* 9, 48 (26. 11.): 82.
- Anon. 1855. “Dopisi.” *Kmetijske in rokodelske novice* 13, 7 (24. 1.): 7.
- Anon. 1862. “Dopisi: Iz Maribora.” *Kmetijske in rokodelske novice* 20, 14 (2. 4.): 110.
- Anon. 1862. “Dopisi: Iz Cerknice.” *Kmetijske in rokodelske novice* 20, 20 (14. 5.): 155.
- Anon. 1863. “Dopis: Idrija” *Kmetijske in rokodelske novice* 21, 34 (2. 4.): 277.
- Anon. 1872. “Dopisi.” *Kmetijske in rokodelske novice* 30, 16 (17. 4.): 130.
- Anon. 1872. “Deželno gledališče v Ljubljani.” *Slovenski narod* 5, 45 (20. 4.): s. p.
- Anon. 1872. “Dopisi.” *Kmetijske in rokodelske novice* 30, 17 (24. 4.): 137.
- Anon. 1872. “Dopisi.” *Kmetijske in rokodelske novice* 30, 22 (19. 5.): 178.
- Hladnik, Miran. 1989 [2002]. “Srednji vek v slovenski zgodovinski povesti.” U: *Srednji vek v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta: 189–195. Internet. 30. lipnja 2019.
- Hladnik, Miran. 2009. *Slovenski zgodovinski roman*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Hladnik, Miran. 2010. “Turki v slovenski zgodovinski povesti.” Internet. 30. lipnja 2019.
- Janežič, Anton. 1854. *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagoliškim berilom za Slovence*. Celovec/Klagenfurt: E. Liegel.
- Ksaver Lukman, Franc. 1932. “Andrej Likar.” *Slovenski biografski leksikon*. Internet. 30. lipnja 2019.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1839. *Juran i Sofija ili Turci kod Siska*. Zagreb: Tiskara Ljudevita Gaja.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1841. *Štěpko Šubić ili Bela IV. u Horvatskoj*. Zagreb: Tiskara Ljudevita Gaja.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1850. *Dve igri za slovensko gledišče: Juran in Sofija, ali Turki pri Sisku Štepan Šubić, ali Bela IV. na Horvaškim*. Iz ilirskega prestavil slovenski rodoljub. Ljubljana: J. Giontini.
- Lajosi, Krisztina. 2018. *Staging the Nation: Opera and Nationalism in 19th-Century Hungary*. Brill.
- Levstik, Fran. 1858 [1954]. “Popotovanje iz Litije do Čateža.” U: *Zbrano delo* 4. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna: 9–55.
- Marn, Josip. 1886. *Jezičnik: Knjiga slovenska v XIX. veku*. Ljubljana: Jos. Rudolf Milic.
- Mitić, Ana. 2013. “Appropriating the past: Kotzebue’s *Bela’s Flucht* (1813) in Ivan Kukuljević Sakcinski’s adaptation (1841).” U: *TheMA: Open Access Research Journal for Theatre, Music, Arts* II, 1–2: 52–60. Internet. 30. lipnja 2019.
- Perenič, Urška. 2010a. *Empirično-sistemska raziskovanje literature: Konceptualne podlage, teoretski modeli in uporabni primeri*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.

- Perenič, Urška. 2010b. “Kulturno življenje v družtvih sredi 19. stoletja in njihova vloga pri oblikovanju literarnega polja.” U: *Vloga središča: Konvergenca regij in kultur*. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije: 233–244.
- Perenič, Urška. 2011. “The literary activities of mid-nineteenth-century politico-cultural societies: A systemic approach.” U: *Slovene Studies* 33, 1: 61–71.
- Perenič, Urška. 2016. “Prostor književnikov: Kraji bivanja in službovanja in središča nacionalne literarne kulture.” U: *Prostori slovenske književnosti*. Ur. Marko Juvan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU: 67–97, 347.
- Perenič, Urška. 2019. “Miroslav Vilhar, author of original and translated farces.” U: *Slovene Studies* 41, 1: 23–37.
- Preinfalk, Miha. 2013. “Andrej plemeniti Auersperg.” U: *Slovenski biografski leksikon*. Internet 30. lipnja 2019.
- Radics, Peter von. 1861. *Die Schlacht bei Sisseg: 22. Juni 1593*. Laibach/Ljubljana: Josef Blasnik.
- Schröter, Axel. 2011. *August von Kotzebue: Erfolgsautor zwischen Aufklärung, Klassik und Frühromantik*. Weimar: Verlagsgesellschaft.
- Prostori slovenske književnosti*. Ur. Marko Juvan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Trstenjak, Anton. 1892. *Slovensko gledališče: Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske*. Ljubljana: Dramatično društvo v Ljubljani.

Abstract

IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI IN THE CULTURE OF MID-NINETEENTH-CENTURY SLOVENE LITERARY TRANSLATION: *JURAN AND SOFLA*, OR *THE TURKS AT SISAK* AND THE FORMATION OF THE SLOVENE NATIONAL IDENTITY

In 1850, Ivan Kukuljević Sakcinski's Illyrian-Croatian plays *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* (*Juran and Sofija, or the Turks at Sisak*, 1839) and *Stjepko Šubić ili Bela IV. u Horvatskoj* (*Štepan Šubić, or Bela IV in Croatia*, 1841) were published in Slovene translation in the book *Dve igri za slovensko gledališče* (*Two Plays for the Slovene Theatre*). First, the paper considers the plays in a wider context of contemporary Slovene-language drama of the same period, and then in a somewhat narrower context of dramatic works in the Slovene language in (South) Slavic literature, wherein the discussion takes into account the position of these two plays in the developing system of genres of translated drama, since these two works occupy a distinctive place because they representing model heroic plays. Special emphasis is placed on the first play, which is not only Kukuljević's most well-known work, but was, generally speaking, better received in the Slovene context. This can be explained in a number of ways: 1) due to specific socio-political conditions (the translation into Slovene is from the period of Bach's absolutism marked by increased German pressure on the Slovene

and Croatian territory); 2) due to obvious social relevance of the Turkish topic (in the Battle at Sisak the Slovenes and Croats behave heroically, independently and cooperatively); and 3) due to the play’s specific features, in particular its dramatic personae, setting, and Slavic character (in the play, Toma Erdödy, Juran and Andrej Turjaški act in accordance with Slavic reciprocity, and the setting of the play is Slavic). These features, in turn, enabled identification with the characters and promoted national emancipation. The genre of the heroic play filled the gap in the Slovene literature, which Fran Levstik anticipated in his 1858 Slovene literary programme, which is also the first Slovene programme of this type.

Keywords: translation, adaptation, Slovene-Croatian relations, Turkish theme, heroic play, Andreas von Auersperg, the setting, Andrej Likar, national theatre